

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 343.1

Д. В. Великодний

здобувач

Національної академії прокуратури України,
прокурор Одеської місцевої прокуратури № 1

СПЕЦИФІКА ОСКАРЖЕННЯ ПРОКУРОРОМ ВИРОКУ СУДУ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ, УХВАЛЕНОГО ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ РОЗГЛЯДУ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРОЩЕНОМУ ПОРЯДКУ

У статті розглядаються актуальні проблеми оскарження прокурором вироку суду першої інстанції, ухваленого за результатами розгляду провадження у спрощеному порядку. Автором визначено, що кореляція сучасного кримінального процесуального закону та практики вимагає від прокурора неухильного додержання законодавства, особливо в частині оскарження вироків, ухвалених у спрощеному порядку. Кримінально-процесуальний кодекс України передбачає обмежене коло підстав для оскарження прокурором вироків суду першої інстанції, ухвалених за результатами розгляду провадження у спрощеному порядку. Такими підставами є неправильне застосування закону про кримінальну відповідальність та істотне порушення вимог кримінального процесуального закону.

Ключові слова: суд першої інстанції, прокурор, оскарження, вирок, кримінальна відповідальність.

Актуальність теми. На сучасному етапі реформування як правоохоронних органів, так і судової гілки влади в Україні спостерігається нагальна потреба в дослідженнях проблематики винесення судових рішень, що ухвалюються з порушенням норм матеріального або процесуального закону. Окреслена проблематика має особливе значення в аспекті діяльності прокуратури, оскільки необхідно постійно вдосконалювати ці моменти в напрямі неухильного дотримання законності та прав і свобод людини.

Конституція України у п. 8 ч. 3 ст. 129 до основних засад судочинства віднесла забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду [1, ст. 141]. Однак суттєві зміни у сфері кримінального провадження з перегляду судових рішень відбулися лише після ухвалення Закону України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України» від 21 червня 2001 р., яким було запроваджено апеляційний перегляд судових рішень, реформовано касаційне провадження та скасований перегляд кримінальних справ у порядку нагляду

[2, ст. 187]. Нагадаємо, що в радянській Україні апеляційний порядок оскарження рішення суду був відсутній [3, с. 164].

Метою статті є розкриття особливостей оскарження прокурором вироку суду першої інстанції, ухваленого за результатами розгляду провадження у спрощеному порядку.

Стан дослідження теми. Особливості оскарження прокурором вироку суду першої інстанції, ухваленого за результатами розгляду провадження у спрощеному порядку, у цій сфері є недостатньо дослідженою проблемою в науковому дискурсі. Водночас слід згадати праці таких відомих українських і закордонних вчених, як О.С. Александров, Є.М. Блажівський, М.В. Головизнин, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін, О.В. Єні, В.Т. Нор, М.М. Полянський, В.Я. Тацій, І.Я. Фойницький, М.Є. Шум, Т.С. Якімець, та інших.

Виклад основного матеріалу. У сучасній українській правовій доктрині під апеляцією розуміють «оскарження судового рішення, ухвали, постанови, вироку суду першої інстанції, що не

набрали чинності, до суду апеляційної інстанції» [4, с. 37].

На відміну від свого попередника Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року не надає визначення апеляції, а лише в п. 20 ч. 1 ст. 3 надає визначення поняття «суд апеляційної інстанції»: це Апеляційний суд АРК, апеляційний суд області, міст Києва і Севастополя, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться суд першої інстанції, що ухвалив оскаржуване судові рішення [5, с. 5, 245, 248–249].

Слід зазначити, що апеляційне провадження – це самостійна стадія кримінального процесу, у якій суд вищого рівня на підставі апеляційної скарги перевіряє законність і обґрунтованість судових рішень місцевого суду, які не набрали законної сили.

Так, вирок суду першої інстанції, ухвалений за результатами спрощеного провадження в порядку, передбаченому статтями 381 та 382 КПК України, не може бути оскаржений в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оскаржити встановлені досудовим розслідуванням обставини.

Вироки, постановлені на підставі угод (глава 35 КПК України), можуть бути оскаржені лише з таких підстав:

1) призначення судом покарання більш суворого чи менш суворого, ніж передбачено угодою;

2) призначення судом покарання без згоди сторін (засудженого або потерпілого) на призначення покарання;

3) недотримання вимог частин 3, 4 ст. 469 КПК України (ступінь тяжкості кримінальних правопорушень).

4) невиконання судом вимог щодо роз'яснення обвинуваченому його прав, передбачених частинами 4–7 ст. 474 КПК України, перед ухваленням рішення про затвердження угоди, а також нероз'яснення обом сторонам наслідків укладення угоди;

Зазначені положення розкриваються у ст. 474 КПК України: перед ухваленням рішення щодо затвердження угоди про примирення та визнання винуватості суд під час судового засідання повинен з'ясувати в обвинуваченого, чи цілком він розуміє:

1) що він має право на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожен обставину щодо кримінального правопорушен-

ня, у вчиненні якого обвинувачують людину, а вона має такі права:

– мовчати, і факт мовчання не матиме для суду жодного доказового значення;

– мати захисника, у тому числі право на отримання правової допомоги безоплатно в порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно;

– допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подати клопотання про виклик свідків і подати докази, що свідчать на його користь;

2) наслідки укладення та затвердження угод;

3) характер кожного обвинувачення;

4) вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього в разі затвердження угоди судом [6, с. 846].

Підставою для скасування вироку є також недотримання вимог, передбачених частинами 3 і 4 ст. 469 КПК України, зокрема:

– коли угода про примирення між потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

– коли угода про визнання винуватості між прокурором і підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам. Укладення угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні, у якому бере участь потерпілий, не допускається.

Під час здійснення апеляційного провадження діють загальні правила судового розгляду з урахуванням особливостей, передбачених главою 31 КПК. Судовий розгляд проводиться тільки стосовно тієї частини судового рішення, законність і обґрунтованість якої оскаржуються в апеляції. Характерною особливістю апеляційного розгляду є те, що для висловлення доводів, а також у судових дебатах першій надається слово особі, яка подала апеляційну скаргу. Якщо ж апеляційні скарги подали обидві сторони, обвинувачення виносяться за загальним правилом [7].

За наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок суду на підставі угоди суд апеляційної інстанції має право:

1) залишити вирок або ухвалу без змін;

2) змінити вирок або ухвалу;

3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок;

4) скасувати ухвалу повністю чи частково та винести нову ухвалу;

5) скасувати вирок або ухвалу та закрити кримінальне провадження;

6) скасувати вирок і направити кримінальне провадження до суду першої інстанції для проведення судового провадження в загальному порядку, якщо угода була укладена під час судового провадження;

7) скасувати вирок і направити кримінальне провадження до органу досудового розслідування для здійснення досудового розслідування в загальному порядку, якщо угода була укладена під час досудового розслідування [5, с. 219].

Оскільки провадження справ в апеляційній інстанції може виникнути тільки за наявності апеляційної скарги, а оскарження в касаційному порядку можливе тільки після апеляційного перегляду, подача прокурором апеляції має вирішальне значення, адже засуджений чи його захисник, інші суб'єкти апеляційного оскарження (ст. 393 КПК України) не завжди зацікавлені в оскарженні вироку або ухвали суду.

Без апеляції прокурора щодо безпідставного виправдання особи, м'якості призначеного покарання, безпідставного закриття провадження чи необхідності застосування закону про більш тяжкий злочин апеляційна інстанція не може переглянути незаконне судові рішення.

Діяльність прокурора на стадії апеляційного провадження регламентована наказом Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [7].

Відповідно до зазначеного наказу прокурор зобов'язаний протягом строків на оскарження судових рішень, які не набрали законної сили, ознайомитись із ними та матеріалами судового розгляду, апеляціями та скаргами інших учасників процесу, подати письмові заперечення на них, своєчасно внести документи прокурорського реагування на кожне незаконне, необґрунтоване або невмотивоване судові рішення.

Згідно з КПК України в разі невиконання угоди прокурор, який її затвердив, протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення має право звернутися до суду з клопотанням про

скасування вироку, наслідком чого є призначення судового розгляду в загальному порядку або направлення матеріалів кримінального провадження для завершення досудового розслідування в загальному порядку в разі, якщо угода була ініційована на стадії досудового розслідування [5, с. 250].

Однак прокурор, діючи в офіційному порядку (публічно) та виконуючи свої службові обов'язки від імені держави, зобов'язаний дотримуватись під час кримінального провадження принципу законності, забезпечивши прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень (ч. 2 ст. 9 КПК України).

Відповідно до позиції пленуму Вищого Спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» вирок суду першої інстанції на підставі угоди може бути оскаржений обмеженим колом суб'єктів і з чітко визначених законом підстав, зазначених у частинах 3, 4 ст. 394 КПК України. Зокрема, сторони, а також прокурор у провадженні на підставі угоди про примирення позбавлені можливості оскаржувати таке судові рішення у зв'язку з істотним порушенням положень КПК, передбачених ст. 412 КПК, і неправильним застосуванням норм КК. У зв'язку із цим суд у разі подання відповідних скарг з підстав, з яких судові рішення не може бути оскаржено згідно з положеннями ст. 394 КПК, має відмовити у відкритті апеляційного провадження. Ухвала про відмову в затвердженні угоди оскарженню не підлягає.

Враховуючи, що внаслідок невиконання обвинувачем умов угоди втрачаються підстави для збереження призначеного йому вироку на основі угоди «пільгового» покарання, прокурор зобов'язаний звернутися до суду, який затвердив угоду, з клопотанням про скасування вироку для завершення провадження в загальному порядку.

Це закріплено і в галузевому наказі Генерального прокурора України. Згідно із цим документом у разі невиконання угоди про визнання винуватості прокурор зобов'язаний звернутися до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Участь прокурора в судовому провадженні за клопотаннями про скасування судом вироку в разі невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості є обов'язковою (пункти 28, 28.1 наказу) [7].

Водночас, на наш погляд, не так важливо, чи відбулося умисне невиконання угоди (наявність умислу додатково передбачає відповідальність за ст. 389-1 КК України) або належне ставлення до виконання умов угоди, а також невиконання частини угоди (окремих дій, які обвинувачений зобов'язався вчинити протягом визначеного в угоді строку). Виконання частини угоди можливо розцінювати як обставину, що пом'якшує покарання та може бути врахована під час ухвалення вироку на загальних підставах.

Кримінальним процесуальним законом не визначено, у який спосіб прокурор повинен здійснювати контроль за виконанням обвинуваченим умов угоди про визнання винуватості, затвердженої судом.

Ми приєднуємося до поглядів Ю. Дьоміна, вважаючи, що загальний контроль за виконанням засудженими угод повинен здійснювати керівник прокуратури, визначивши при цьому його періодичність і порядок. Ведення обліку відповідних вироків (наприклад, шляхом складання їх списків) може здійснюватися окремим працівником прокуратури, за яким у наказі про розподіл обов'язків або в окремому розпорядженні закріплено такий обов'язок. Поточний контроль за виконанням конкретних угод повинен здійснюватися процесуальними керівниками у відповідних провадженнях, які виконують повноваження прокурора в кримінальному провадженні від його початку до завершення, а за їх відсутності (у зв'язку з тяжкою хворобою, звільненням з органу прокуратури, переведенням на іншу посаду або в інший орган прокуратури тощо) – іншим працівником за визначенням керівника прокуратури. Порядок взаємодії слідчих органів і прокурорів під час здійснення контролю за виконанням засудженими угод про визнання винуватості слід відрегулювати спільним наказом. За відсутності такого документа порядок контролю за виконанням цих угод визначається керівником прокуратури [8, с. 18].

Узагальнюючи діяльність прокурора в апеляційному провадженні щодо перегляду рішень суду прийнятих в порядку спрощеного провадження, необхідно зазначити, що вона здійснюється для того, щоб:

– у кожній кримінальній справі виносилися законні, обґрунтовані, вмотивовані вирoki, ухвали суду;

– не допустити виконання незаконного, необґрунтованого судового рішення, своєчасно виправити допущені помилки й порушення закону;

– забезпечити реалізацію конституційних прав громадян, інтересів держави та суспільства.

З метою недопущення втрати можливості апеляційного оскарження вироків та ухвал суду п. 23 галузевого наказу зобов'язує державних обвинувачів не пізніше наступного дня після ухвалення судового рішення надавати керівнику прокуратури довідку про результати судового розгляду для узгодження питання щодо необхідності оскарження судового рішення.

Довідки з висновком керівника прокуратури про законність судового рішення та з його копією поштою і електронним зв'язком у триденний строк після прийняття слід направляти до підрозділів, які здійснюють нагляд за додержанням законів у кримінальному провадженні, прокуратур вищого рівня. У свою чергу, копії апеляційних скарг поштою та електронним зв'язком не пізніше наступного дня після їх подання слід надсилати до підрозділу, який забезпечує участь в апеляційному провадженні.

Об'єктивність і повнота вжитих заходів до ухвалення судом законного рішення, реагування на незаконні рішення, якість поданих апеляційних скарг відповідно до п. 39 зазначеного наказу Генерального прокурора України є одними з основних критеріїв оцінки ефективності здійснення прокурором своїх повноважень у кримінальному провадженні [7].

Висновки. На підставі вищевикладеного сформулюємо висновки. Кореляція сучасного кримінального процесуального закону та практики вимагає від прокурора неухильного додержання законодавства, особливо в частині оскарження вироків, ухвалених у спрощеному порядку. КПК України передбачає обмежене коло підстав для оскарження прокурором вироків суду першої інстанції, ухвалених за результатами розгляду провадження у спрощеному порядку. Фактично такими підставами є неправильне застосування закону про кримінальну відповідальність та істотне порушення вимог кримінального процесуального закону.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України : Закон України від 21 червня 2001 р. № 2533-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 34–35.
3. Строгович М.С. Уголовное преследование в советском уголовном процессе / М.С. Строго-

- вич ; отв. ред. М.М. Гродзинский. – М. : Изд-во АН СССР, 1951. – 191 с.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / [за ред. акад. НАН Ю.С. Шемшученка]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2012. – 1020 с.
 5. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство станом на 20 листопада 2012 року. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2012. – 362 с.
 6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстиніан, 2012. – 1224 с.
 7. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : Наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року №4гн / Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_t=publications&_t=rec&id=94102.
 8. Дьомін Ю. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування / Ю.Дьомін // Вісник національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 11–19.

Великодний Д. В. Специфика обжалования прокурором приговора суда первой инстанции, принятого в результате рассмотрения производства в упрощенном порядке

В статье рассматриваются актуальные проблемы обжалования прокурором приговора суда первой инстанции, который был принят в результате рассмотрения уголовного дела в упрощенном порядке. Автором определено, что корреляция современного криминального процессуального закона и практики требует от прокурора постоянного следования требованиям законодательства, особенно в части обжалования приговоров, вынесенных в упрощенном порядке. Уголовно-процессуальный кодекс Украины предусматривает ограниченный набор оснований для обжалования прокурором приговоров суда первой инстанции, принятых по результатам рассмотрения производства в упрощенном порядке. Такими основаниями являются неправильное применение закона об уголовной ответственности и существенное нарушение требований уголовного процессуального закона.

Ключевые слова: суд первой инстанции, прокурор, обжалование, приговор, уголовная ответственность.

Velykodnyi D. V. Peculiarities of appeal by public prosecutor of the court of first appearance verdict delivered as a result of consideration of proceedings under simplified procedure

This paper presents urgent problems of appeal by Public Prosecutor of the Court of first appearance verdict delivered as a result of consideration of criminal case under simplified procedure. The author found out, that correlation between the nowadays procedural law and practice from Public Prosecutor to observe strictly legality, especially, with regard to the appellations of verdicts, delivered under simplified procedure. The grounds are as follows: incorrect application of the criminal responsibility laws and substantial violations of the criminal procedural law.

Key words: court of first appearance, public prosecutor, appeal, judgment, criminal responsibility.